

Ks. Jerzy Chmiel

LISTY KATOLICKIE JAKO MODEL PRZEPOWIADANIA DZIŚ

1. ENCYKLIKI WCZESNEGO CHRZEŚCIJAŃSTWA

Grupa siedmiu Listów Katolickich, czyli Powszechnych nie stanowi tematycznie zwartej grupy. Jak zauważa W. J. Harrington¹, „sam fakt nie-Pawłowego autorstwa zdaje się być jedyną przyczyną zgrupowania ich w jedną całość”. Określenie „katolicki”, zastosowane głównie do 1 J przez Apolloniosa, pisarza z II w., odnosi się do ogólnego adresata Listów, jakim jest cały Kościół. Ta grupa listów apostołskich w starych kodeksach biblijnych, jak Watykański i Synajski, umieszczona była po Dziejach Apostołów a przed listami Pawłowymi. Synod laodycejski w 360 r. wyliczył wszystkie siedem listów pod ogólnym mianem *Epistulae catholicae septem*. Na specyficzny charakter pism może wskazywać fakt, że były nawet odrębne kodeksy mieszczące w sobie jedynie Listy Katolickie. Zważywszy to wszystko można by nazwać Listy Katolickie encyklikami biblijnymi przelomu I i II wieku chrześcijaństwa.

2. LIST JAKO PRZEPOWIADANIE

Żeby zrozumieć nowatorski charakter Listów Katolickich, trzeba sięgnąć do rozważań nad rodzajem literackim listów i ich znaczeniem kulturotwórczym.

W starożytności list jako środek komunikacji myśli był najbardziej może znaną formą literacką. Znamy listy Arystotelesa i Epikura, Cicerona i Seneki. List miał nawet formę poetycką, o czym świadczą mogą poetyckie listy Horacego.

Przy okazji analiz Corpus Paulinum A. Deissmann rozróżnił listy literackie (*epistulae*) i listy prywatne (*litterae*). Jeżeli nie można się zgodzić na to, że listy Pawłowe należą do gatunku listów prywatnych, to cóż dopiero powiedzieć o Listach Katolickich przeznaczonych dla szerokiego kręgu osób. Listów Katolickich nie można jednak zaliczyć do gatunku listów literackich. Nie chodzi przecież o styl, który jest różny, lecz przede wszystkim wynika to z innej roli semiologicz-

¹ *Klucz do Biblii*, Warszawa 1982, s. 428.

nej listów apostołskich (myślę tutaj o listach Pawłowych i Katolickich). Listy Katolickie nie służą do wyrażenia przeżyć indywidualnych czy do komunikowania informacji potocznej, lecz zawierają nową treść. Jest nią przekaz zbawienia (message, messaggio). Są to więc prawdy chrześcijańskie oparte na podstawowych formach nauczania, jak: katecheza, kerygmat, homilia, pareneza. Celem tych listów jest nie tylko informacja, lecz przede wszystkim formacja chrześcijańska. Możemy powiedzieć, że pierwotne chrześcijaństwo wypracowało — na bazie bogatej tradycji literackiego rodzaju epistolarnego — nowy rodzaj epistolarny jako przepowiadanie. W niektórych listach zagięły cechy charakterystyczne listów, jak wstęp (*subscriptio*), *corpus* i zakończenie (*conclusio*).

Celem lepszego zrozumienia, na czym owa nowość chrześcijańska Listów Katolickich polegała, przeprowadźmy bardzo skrótową analizę genologiczną Pierwszego Listu św. Jana.

3. CHARAKTERYSTYKA 1 J

3.1. Forma spirali.

Pierwszy List Jana odznacza się specyficzną budową cykliczną, polegającą na powtórzeniach i nawrotach cyklicznych całych myśli, fraz i wyrazów na kształt nieraz spirali². Można to najlepiej obserwować na tekście oryginalnym, tzn. greckim, gdzie pewne myśli są zbudowane na powtarzających się korzeniach wyrazowych (rzeczownikowych lub czasownikowych). Np. 1 J 4, 7—8 mamy rdzeń AGAP występujący 6 razy w kontekście wyrazów niejednokrotnie na zasadzie aliteracji.

Powoduje to: — ożywienie stylu,

— mnemotechnikę zdań i formuł (łatwiejsze do zapamiętania),

— rytmikę recytacyjną.

Jest to zabieg wprost poetycki, choć jeszcze w granicach prozy.

3.2. Formuły — symbole wiary.

W 1 J występują krótkie formuły pełniące funkcję symbolów wiary:

1, 5: Bóg jest światłością

4, 7. 16: Bóg jest miłością

Zatrzymajmy się dłużej nad tą ostatnią formułą.

Wspaniałą pochwałą Janowej formuły „Bóg jest miłością” dał papież Jan Paweł II w przemówieniu śródowym z 2 października

² Por. bliżej artykuły: „Bóg jest światłością”, RBL 22 (1969) 276—282; „Bóg jest miłością”, tamże, 282—288; *Biblijne pojęcie agape jako model etyczny*, RBL 30 (1977) 181—189.

1985 r.: „Dopiero w jednym z ostatnich pism Nowego Testamentu znajdują się te słowa: Bóg jest miłością. Zapisał je św. Jan w swoim pierwszym liście. Słowa te zawierają poniekąd syntezę i równocześnie szczyt wszystkiego, co Bóg nam powiedział przez Proroków i przez Chrystusa o tym, kim jest. Te słowa, to zwięzłe zdanie: Bóg jest miłością — zawierają syntezę i równocześnie — jak powiedziałem — szczyt wszystkiego, co o Bogu jest powiedziane w Starym i Nowym Zakonie. (...) Wspaniałe są różne miejsca w Starym Testamencie, z kolei te różne miejsca w Nowym Testamencie, w Ewangeliach, które przygotowują nas ostatecznie do tej wielkiej Janowej formuły: Bóg jest miłością. Bóg jest miłością — i w tym jest wszystko. To są naprawdę szczyty mówienia o Bogu, nie tylko w chrześcijaństwie, ale w ogóle we wszystkich religiach świata. Nie ma słowa, które by więcej powiedziało o tym, kim jest Bóg, jak właśnie to jedno zdanie Janowe”.

3.3. Rozbudowana homilia chrzcielna.

Niektórzy egzegeci zwracają uwagę na wpływ liturgii chrzcielnej na Pierwszy List Janowy, a także na Pierwszy List św. Piotra. Wysłunięto nawet hipotezę, że 1 J „nie tylko zawiera elementy katechezy chrzcielnej (obecność pewnych motywów w dziele literackim nie przesądza o jego rodzaju), ale jest rozbudowaną homilią chrzcielną jako specyficzny (chrześcijański) rodzaj literacki. Nie chodzi więc o to, że była to homilia głoszona przy udzielaniu chrztu (homilia liturgiczna), jakkolwiek są obecne wyraźne elementy liturgiczne. Pierwszy List Jana jest świadomym naśladowaniem homilii chrzcielnej, która była głoszona na przypomnienie chrztu i wszystkich konsekwencji zeń wypływających (homilia doktrynalna?)”³.

Zakładając przeto charakter homilii chrzcielnej 1 J, stwierdzamy tym samym, że wyrósł on na gruncie przepowiadania i był przeznaczony z natury swej do przepowiadania.

4. WNIOSKI DUSZPASTERSKIE

Czy lektura Listów Katolickich — i w ogóle listów apostołskich — dostarcza nam nowych impulsów pastoralnych? Jestem przekonany, że tak.

4.1. Medytacja Listów Katolickich jest bogatym źródłem refleksji nad wiarą i tajemnicą zbawienia. Obecne tam formuły — homologie mogą służyć również jako aklamacje liturgiczne odpowiednio wykorzystane. Mogą to być również formuły-hasła w salce katechetycznej czy w gablotce ogłoszeniowej lub jako nadruk duszpasterski (obrazki kolędowe, prymicyjne, jubileuszowe, wkładki mszalne, tzn. przypomnienie terminu Mszy św.).

³ Zob. szerzej w moim art. *Czy Pierwszy List św. Jana jest rozbudowaną homilią chrzcielną?*, RBL 26 (1973) 1—3.

4.2. Lektura Listów Katolickich przygotowuje do lektury pastoralnej listów papieskich. Należy bowiem o wiele więcej i obficiej wykorzystywać listy Jana Pawła II w przepowiadaniu (encykliki, adhortacje, różnego rodzaju listy). Dobrym materiałem do analizy teologiczno-duszpasterskiej na rekolekcje, dni skupienia, kazania okolicznościowe jest List apostolski z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży, wydany 31 marca 1985 r. Chodzi tylko o odpowiednie wykorzystanie zawartej tam nauki, a nie o nudzące cytowanie. Ze zdań i słów tekstu możemy zrobić parafrazę homiletyczną, czego przykładem jest literatura patrystyczna.

4.3. Rodzaj literacki listu pozostaje dalej formą przepowiadania. Zwróćmy uwagę na charakterystyczny pod tym względem tekst z Konstytucji dogmatycznej *Dei verbum*: „Święci autorowie napisali cztery Ewangelie (...) zachowując formę przepowiadania” (n. 19). Teksty biblijne w ogóle są same z siebie przepowiadaniem. Odczytywane często w naszych kościołach listy pasterskie winny mieć swój prawzór w pierwszych listach pasterskich chrześcijaństwa. Chodzi przecież o to, aby słowo Boże w nas owocowało (por. np. Kol 1, 6).

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

Krzysztof Pilarczyk

EWANGELIA I DZIEJE APOSTOLSKIE ŚW. ŁUKASZA – BIBLIOGRAFIA PUBLIKACJI W POLSCE ZA LATA 1945–1985

W wyniku rozwoju nauk biblijnych, a zwłaszcza studiów nad Nowym Testamentem, po II wojnie światowej wzrosło zainteresowanie Lukanami, tj.: Ewangelią i Dziejami Apostolskimi św. Łukasza. Ukazały się liczne introdukcje, komentarze, monografie i artykuły zajmujące się filologiczną, historyczną i teologiczną problematyką całości lub części Łukaszewego „*Doppelwerk*”, a także powstały specjalne przeglądy bibliograficzne przedstawiające kierunki i stan badań nad pismami Łukasza¹.

¹ Por. A. J. Mattill: *Luke as Historian in Criticism since 1840*, Diss. Vanderbilt University 1959; H. Conzelmann: *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen 1954, 1977; J. Dupont: *Les sources du Livre des Actes*, Bruges 1960; W. Bieder: *Die Apostelgeschichte in der Historie*, Zürich 1960; C. K. Barrett: *Luke the Historian in Recent Study*, London 1961; E. Haenchen: *Die Apostelgeschichte*, Göttingen 1961, 1977 (KEK NT, 3); D. Guthrie: *Recent Literature on the Acts of the Apostles*, „*Vox Evangelica*”, II, ed. by R. B. Martin, London 1963; L. E. Keck, J. L. Martyn: *Studies in Luke — Acts* (FS P. Schubert), Nashville-New York 1966; H. Schürmann: *Das Lukasevangelium*, I. Teil (Kap. 1–9), Leipzig 1971; F. Neirynck: *L'Evangile de Luc. Problèmes littéraires et théologiques* (Memorial L. Cerfaux), Gembloux 1973; G. Braumann: *Das Lukasevangelium. Die redaktions- und kompositionsgeschichtliche Forschung*, Darmstadt 1974; W. Gasque: *A History of the Criti-*